

THE DAY THE DAM BROKE

उंबरठा 10

धरण फुटले तो दिवस

तो कोणता दिवस असेल, हे कोणालाच माहीत नसते.

हे पहिले सत्य आहे.

आपण नियोजन करू शकतो.

आपण अंदाज बांधू शकतो.

आपण व्यवस्था, रणनीती, संरक्षणे आणि राखीव साठे उभारू शकतो.

अनुभव म्हणजे एक प्रकारची प्रतिकारशक्ती आहे, असे आपण स्वतःला पटवू शकतो.

पण असा एक दिवस नेहमी येतो, जेव्हा काहीतरी तुटते.

कधी कधी ती एक व्यक्ती असते.

कधी एक भ्रम.

कधी एक प्रकल्प.

कधी शरीर.

कधी एक नाते.

कधी अशी एखादी खात्री, जी आपण अढळ मानत होतो.

तो दिवस इतका वेगळा ठरतो, कारण जवळजवळ नेहमी आपण त्याला नंतरच ओळखतो.

तो घडतो, तेव्हा तो एक घटना वाटतो.

नंतर आपल्याला समजते की ती एक सीमा होती.

माझ्याही आयुष्यात तो दिवस आला.

कदाचित एकाहून अधिक.

कारण भेगा वाटण्यात आयुष्य उदार असते.

ते तुमचे वय विचारत नाही.

ते तुमचे पद विचारत नाही.

ते तुमचे बँक खाते विचारत नाही.

ते तुमचा बायोडेटा विचारत नाही.

ते फक्त दारावर थाप मारते.

मला एक नेमकी भावना आठवते.

वेदना नव्हे.

भीती नव्हे.

आश्चर्य.

एखाद्या आयुष्याचे दृश्य किती वेगाने बदलू शकते, हे कळल्याचे आश्चर्य.

एक दिवस सगळे स्थिर वाटते.

दुसऱ्या दिवशी स्थैर्य ही एक आठवण बनते.

आणि तुम्ही ज्याला कायमचे मानत होतात, त्याच्या ढिगाऱ्याकडे तुम्ही पाहत राहता.

त्याच क्षणी तुम्हाला अस्तित्वातला एक मोठा भ्रम कळतो.

आपल्याला वाटते की आपण जे गमावतो, त्यासाठी दुःख भोगतो.

बहुतेक वेळा आपण जे शाश्वत मानत होतो, त्यासाठी दुःख भोगतो.

हानी एखादी घटना उद्ध्वस्त करते.

भ्रमनिरास एखादी खात्री उद्ध्वस्त करतो.

आणि खात्रींची मुळे खोलवर असतात.

काहीतरी खरोखर तुटते, तेव्हा पहिली ऊर्मी दुरुस्त करण्याची असते.

ते मानवी आहे.

आपण लगेच उपाय शोधतो.

स्पष्टीकरण.

इलाज.

दोष द्यायला कोणीतरी.

काहीही चालेल, पण काही गोष्टी त्यांच्या मूळ रूपात पुन्हा उभारता येत नाहीत हे स्वीकारणे नको.

मीही ती लढाई लढलो.

सगळ्यांसारखी.

वस्तुस्थितीविरुद्धची लढाई.

कारण वस्तुस्थिती क्रूर असते.

ती वाटाघाटी करत नाही.

ती सांत्वन करत नाही.

ती असते.

एवढेच.

असे काही क्षण असतात, जेव्हा आयुष्य तुम्हाला तयारी करायला वेळ देत नाही.

ते तुम्हाला परिवर्तनात ढकलते.

तुमची इच्छा असो वा नसो.

तिथेच तुम्हाला कळते की तुम्ही कोण आहात.

सगळे चालू असते, तेव्हा नव्हे.

काहीतरी चालायचे थांबते, तेव्हा.

तुम्हाला मिळते, तेव्हा नव्हे.

तुम्ही गमावता, तेव्हा.

तुम्ही उभारता, तेव्हा नव्हे.

उभारलेल्याचा एक भाग कोसळताना तुम्ही पाहता, तेव्हा.

अनेक लोक लवचीकपणाची कल्पना एक वीरगुण म्हणून करतात.

मी त्याच्याकडे नेहमी वेगळ्या प्रकारे पाहिले आहे.

लवचीकपणा म्हणजे ताकद नव्हे.

ते जुळवून घेणे आहे.

ताकद म्हणते:

“मी प्रतिकार करीन.”

लवचीकपणा म्हणतो:

“मी स्वतःचे रूपांतर करीन.”

आणि हा फरक प्रचंड आहे.

कारण काही वादळे जिंकता येत नाहीत.

ती फक्त पार करता येतात.

माझ्या आयुष्यात मला अशी माणसे भेटली, ज्यांनी माझ्यापेक्षा खूप जास्त गमावले होते.

ज्यांनी संपूर्ण जग कोसळताना पाहिले होते, अशी माणसे.

कुटुंबे.

आरोग्य.

सुरक्षितता.

प्रियजन.

त्यांच्याकडे पाहून मी एक मूलभूत धडा शिकलो.

वेदना माणसाला उद्ध्वस्त करतेच असे नाही.

बहुतेक वेळा ती त्या माणसाची स्वतःविषयीची प्रतिमा उद्ध्वस्त करते.

आणि हा विनाश खूपच वेगळा असतो.

वेदना येते, तेव्हा ती आपल्याला मुखवट्यांशिवाय उभे राहायला भाग पाडते.

उपाधींशिवाय.

पदांशिवाय.

संरक्षणांशिवाय.

फक्त आपण.

आणि जे उरते, ते.

सुरुवातीला हे उघडे पडणे घाबरवते.

मग ते सत्याचे एक रूप बनते.

कारण आपण अखेर अभिनय करणे थांबवतो.

माझ्या आयुष्याचा एक टप्पा मला आठवतो, जेव्हा मी महत्त्वाचे मानत होतो ते सगळे एकाच वेळी डळमळत असल्यासारखे वाटत होते.

ते एकच संकट नव्हते.

तो एक संगम होता.

जणू नियतीने सगळे प्रश्न एकाच क्षणी समोर ठेवायचे ठरवले होते.

तो एक कठीण ऋतू होता.

पण आज मी तो पुसून टाकणार नाही.

एका साध्या कारणासाठी.

त्याने मला दाखवले की खरे काय होते.

घर जळते, तेव्हा तुम्ही फक्त जे नष्ट होते तेच गमावत नाही.

आगीपुढे काय टिकते, हेही तुम्हाला कळते.

संकटांचे हेच कार्य असते.

ती आवश्यक आणि अनावश्यक यांना वेगळे करतात.

जवळजवळ क्रूर अचूकतेने.

मध्यवर्ती वाटणारी माणसे बिनमहत्त्वाची होतात.

वरवर किरकोळ वाटणारी माणसे अपरिहार्य होतात.

प्रचंड वाटणाऱ्या महत्त्वाकांक्षा अचानक अर्थ गमावतात.

लहान गोष्टींना अफाट मूल्य प्राप्त होते.

एक मिठी.

एक फोन.

एक उपस्थिती.

एक प्रामाणिक शब्द.

आयुष्य आपली संमती न घेता प्राधान्यक्रम पुन्हा मांडते.

आणि कदाचित ते तसेच योग्य आहे.

कारण आपण जे खरोखर शिकतो, त्यातले बरेचसे त्या भेगांमधून जन्माला येते.

सातत्यातून नव्हे.

खंडातून.

मागे वळून पाहताना मला जाणवते की सगळे तुटले तो दिवस, सगळे संपले तो दिवस नव्हता.

तो दिवस होता, ज्या दिवशी काहीतरी वेगळे सुरू झाले.

पण हे सत्य मला लगेच समजले नाही.

ते मला नंतर समजले.

खूप नंतर.

जेव्हा ढिगारा पाया बनू लागला होता.

जेव्हा जखमा व्रण बनू लागल्या होत्या.

जेव्हा भीतीने समजुतीला जागा करून दिली होती.

काळ प्रत्येक माणसाला एक प्रश्न विचारतो.

आज ना उद्या.

तो यशाविषयी नसतो.

तो पैशाविषयी नसतो.

तो प्रतिष्ठेविषयी नसतो.

प्रश्न खूपच साधा असतो.

“काहीतरी तुटते, तेव्हा तुम्ही काय करता?”

काही जण थांबतात.

काही जण लपतात.

काही जण जगाला दोष देतात.

काही जण शिकतात.

मी शिकण्याचा प्रयत्न केला.

नेहमीच नीट नाही.

नेहमीच लवकर नाही.

पण एक गोष्ट समजण्याइतपत.

तुटणे हा कथेचा शेवट नसतो.

तो आधीच्या भ्रमाचा शेवट असतो.

आणि या दोहोंमध्ये प्रचंड फरक आहे.

कारण प्रत्येक वेळी काहीतरी तुटते, तेव्हा काहीतरी उघडही होते.

चारित्र्य.

नाती.

सत्य.

आवश्यक ते.

आणि अखेर धूळ खाली बसते, गोंगाट हवा भरून टाकायचे थांबवतो, वेदना आपला सर्वात आक्रमक आवाज गमावते, तेव्हा एक मूक प्रश्न उरतो.

हा नव्हे:

“हे का घडले?”

तर हा:

“त्यानंतर मी कोण बनलो?”

त्याच प्रश्नातून पुढचे प्रकरण जन्माला येते.

कारण सगळे तुटले त्या दिवसाने फक्त काहीतरी उद्ध्वस्त केले नाही.

काय उभे राहिल, हे शोधायला त्याने मला भाग पाडले.